

Selkeä esitys poliittinen eläin ihmisestä

Pekka Wahlstedt

Mikko Lahtinen: *Ihminen, poliittinen eläin. Vastapaino, Tampere, 2002.*

Mikko Lahtisen kirja *Ihminen, poliittinen eläin* väis-tää onnistuneesti akateemisen abstraktisuuden ja erikoisterminologian karikat ja tavoittaa ja puhut-telee aivan tavallistakin ihmistä, joka haluaa poh-tia yhteiskunnallisia asioita pintaa syvemmältä. Tähän tosin osaksi vaikuttaa se, että 7 teoksen 12:sta kirjoituksesta on muokattu Lahtisen Ylen Ykköselle tekemien radiokuunnelmien pohjalta.

Mutta kansantajuudelle löytyy periaatteel-lisempikin syy. Teoksen lähtökohtana on Suomen perustuslakiin kätkeytyvä demokratian kaksois-merkitys, jonka Lahtinen nostaa esiin. Yhtäältä demokratialla tarkoitetaan vallitsevaa edustuk-sellista demokratiaa, jonka usein arvellaan etään-tyneen varsin kauaksi kansasta. Toisaalta perus-tuslaista löytyy myös toinen, piiloon jäänyt, de-mokratian määritelmä. Tämän määritelmän mu-kaan demokratia on välitöntä ja suoraa kansan-valtaa, jossa jokaisella kansalaisella on oikeus ja jopa velvollisuus vaikuttaa itse ilman edustajien vieraannuttavaa välitystä asioihin. Tämä jälkim-mäinen tulkinta avaa portit suoralle kansalaistoi-minnalle, joka näin nauttii perustuslain suojaa, vaikka tavallisesti sitä pidetään lainvastaisena häiriköintinä ja mellakointina. Tätä toista porttia Lahtinen tahtoo avata vielä enemmän, ja näin on selvää, että myös itse tekstin tulee olla kaikin puolin yleistajuisia ja laajoja kansankerroksia puhuttelevaa.

Oliko Machiavelli ”machiavellisti”?

Lahtinen käyttää apunaan monia filosofisen ja poliittisen ajattelun klassikoita. Hän kuitenkin laittaa nämä klassikot keskustelemaan ja paini-maan meidän aikamme yhteiskunnallisten kysy-mysten kanssa sen sijaan että tarkastelisi heitä vain suhteessa heidän omaan aikaansa ja sen eri-tyisongelmiin.

Mielenkiintoista ja virkistävääkin on myös se, että Lahtinen on ottanut keskusteluun mu-kaan perinteisten Platonin ja Aristoteleen, Kan-tin ja Hegelin jne. lisäksi sellaisia nykyään vä-hemmälle huomiolle jääneitä ajattelijoita, kuten Mill, Meinecke, More, Mirandola, Rotterdami-lainen ja Montesquieu – unohtamatta tietenkään tuota (Lahtisen mielestä aiheetta) pahamaineis-ta Machiavellia. Nämä keskustelut eivät päädy valmiisiin vastauksiin vaan pitkiin kysymys- ja kyseenalaistamissarjoihin, jotka herättävät luki-jassa halun omakohtaiseen ajatteluun ja kritiikkiin.

Nykyään monet, eritoten ne, jotka jättävät ää-nestämättä, ajattelevat ehkä, että moraali ja poliitiikka elävät eri maailmoissa, joilla ei ole paljon-kaan tekemistä toistensa kanssa. Moraali näh-dään ylevänä ja yhteiseen hyvään tähtäävänä toi-mintana, kun taas politiikkaa pidetään ”luonnos-taan” enemmän tai vähemmän likaisena pelinä.

Lahtinen kuitenkin muistuttaa, että esimer-kiksi Aristoteles piti politiikkaa filosofian elimel-lisenä osana, jonka tehtävänä on kartoittaa ”hy-

vän elämän” yhteisöllisiä edellytyksiä. Samoin hän huomauttaa, että Machiavelli, jota pidetään politiikan likaisuuskäsityksen varsinaisena isänä ja markkinoijana, ei ollut ”machiavellisti”. Vaikka hän kuvasikin terävästi oman aikansa politiikkaa sen kaikessa raadollisuudessaan, hänen silmiensä edessä väikkyi ylevä poliittinen päämäärä: yhdistynyt Italia, joka on puhdistettu kaikesta keskinäisestä juonittelusta, vallankäyhmisestä ja riistosta. Demokraattinen tasa-arvoinen yhteiskunta oli jo hänellä mielessään, kun hän tuota ”vallankäytön käsikirjaksi” kutsuttua ja monen häikäilemättömän hallitsijan katekismuksestaan pitämää *Ruhtinasta* kirjoitti. Machiavelli vain näki kovista käytännön kokemuksistaan viisastuneena, että henkeviä moraalisia ihanteita Jeesuksen tavoin sinisilmäisesti julistamalla ei ihmisiä saada kulkemaan kohti hyvää, vaan heitä pitää viekkaasti taivutella ja manipuloida heidän itsekkyyteensä vedoten, jotta moraaliset tavoitteet saavutettaisiin.

Eri asia sitten on, voidaanko likaisilla välineillä saada aikaan puhdasta pyykkiä, vai ovatko keinot ja päämäärät sisäisesti sidottu toisiinsa siten, että moraalittomat keinot tuottavat väistämättä myös moraalittomia lopputuloksia, ainakin pitemmällä tähtäimellä. Yrityksille esimerkiksi tarjotaan nykyisin usein ’moraalin’ liittämistä liiketoiminnan osaksi käyttämällä houkuttimena sitä, että se olisi myös taloudellisesti tuottoisaa. Esimerkiksi jos yritys myy epäeettisesti lapsityövoimalla kehitysmaassa tuotettua tuotetta, sitä voidaan Machiavellia soveltamalla uhata boikotoinnilla. Ja tietysti jokainen rationaalisesti laskelmoiva yritys luopuu tällaisen tuotteen myymisestä ja omaksuu ”moraalisemman” linjan.

Tällainen ajattelu on kuitenkin huteralla pohjalla, koska moraalin motiivi ei ole se itse; ollakseen moraalista moraalista tulisi olla toiminnan lähtökohta, yliverstaista kaikkeen muuhun nähden, eikä vain yksi hyötyarvo muiden joukossa. Jollei moraalista pysty seisomaan omilla jaloillaan, on vaarana, että monien yritysten on vaikea vastustaa houkuttusta livahtaa moraalisten vaateiden alta heti kun silmä välttää. Tällaisia ongelmia Lahtinen ei kirjassaan valitettavasti Machiavellia rehabiloitessaan pohdi. Joka tapauksessa moraalista ja politiikka kietoutuvat erottamattomasti yhteen, kysymys on ”moraalin ja politiikan leikkauksista”, kuten Lahtisen kirjan alaotsikko kuuluu.

Mill

Lahtinen nostaa esiin myös John Stuart Millin. Tämä on mielenkiintoista jo sen vuoksi, että Mill on klassisen liberalismien johtava teoreetikko, ja nyt liberalismien eläessä uuden tulemisensa aikaa, Millin luulisi kiinnostavan kaikkia. Ja perustuuhan Suomen perustuslakikin pitkälle juuri Millin ajatuksiin.

Millin ajattelussa keskeisin periaate on, että yksilö on vastuussa yhteiskunnalle vain niistä teoistaan, jotka vaikuttavat muiden yksilöiden elämään. Oman itsensä, henkensä, sielunsa ja ruumiinsa suhteen jokainen on oma herransa ja vastuussa vain itselleen. Valtion rooli supistuu siihen, että se katsoo, ettei edellistä periaatetta loukata ja rikota. Vallan lähde ja päämäärä on siis yksin kansa.

Mill tuo keskusteluun toisenkin käsitteen, joka on tänään vielä ajankohtaisempi kuin Millin aikana: ”enemmistön tyrannian”. Lahtinen toteaa, että tässä ei ole kysymys ainoastaan vaaleissa päälle painavan enemmistön tyranniasta, ”poliittisesta tyranniasta”, joka pönkittää konservatiivisten suurpuolueiden valtaa ja hautaa alleen radikaalimpien pienpuolueiden äänet. Kysymys on myös ja ennen kaikkea ”sosiaalisesta tyranniasta” eli laajalti käytännön tasolla vaikuttavien asenteiden ja käyttäytymistapojen näkymättömästä ja salakavalasta vaikutusvallasta yksilöiden elämään.

Tämä vie helposti erilaisten yksilöiden ja ryhmien ”katutasoon” taisteluun, jossa jokainen yksilö ja ryhmittymä yrittää vietellä muita yksilöitä puolelleen. Lahtinen huomauttaa, että tämä taistelu voi nousta ”poliittisenkin tyrannian” tasolle, kun joku etevä liukaskielinen agitaattori onnistuu houkuttelemaan massat taakseen.

Lahtista enemmän haluaisin kuitenkin painottaa median valtaa yleisen mielipideilmaston luomisessa.

Yllättäen Lahtinen vetää esiin jokaista vanhoutunutta liberalistia hätkähdyttävän ja kauhistuttavan seikan; nimittäin sen, että Mill kallistui myöhemmissä kirjoituksissaan sosialismin kannalle. Vielä oudommalta kuulostaa se, että Mill henkiseen kehitykseen uskovana näki, että sosialismi voi todellistua vasta sitten, kun ihmiskunta on saavuttanut tarpeeksi korkean moraalisen tason. Nykyäänhän ajatellaan aivan päinvastoin: jo pelkästään sana ’socialismi’ riittää nostamaan ihmisten mielissä kuvia keskitysleireistä ja joukkohautoista. Tällaiset asiat ovat kuitenkin yhtä kaukana sosialismin todellisesta ideasta kuin keskiajan inkvisitio ja noitavainot Jeesuksen Vuo-

risaarnasta. Reaalisosialismin ja filosofisen sosi-
alismin välille ei oikopäätä voi vetää yhtäläisyyss-
merkkejä.

Husserl ja geometrian olemus?

Ehkä mielenkiintoisin ja syvimmäle käytännön
todellisuuteen porautuva kirjoitus on Lahtisen
tulkinta ja sovellus Husserlista ja tämän ”elämis-
maailman” käsitteestä. Mielenkiintoinen ja uraa-
uurtava tämä tulkinta on mielestäni erityisesti sen
vuoksi, että Husserlista kirjoitellaan akateemis-
sa ympyröissä tänään paljon, ja hänen kritiikin ja
itsekritiikin painottamisensa on vahvasti huomi-
on keskipisteenä. Usein tämä kritiikin korostami-
nen Husserlin ajattelun keskeisenä teimana jää
kuitenkin leijumaan ilmaan, rajoittuu ainoastaan
älyllisen ja abstraktisen akateemisen kritiikin alu-
eelle, eikä ulotu jokapäiväiseen käytännön todel-
lisuuteen. Lahtinen ottaakin mielestäni tässä suh-
teessa ratkaisevan edistysaskeleen, kytkee Hus-
serlin ajattelua käytäntöön ja politisoi sitä.

Lahtinen lähtee liikkeelle Husserlin pienestä
Geometrian alkuperä -teoksesta, joka on osa Hus-
serlin pääteosta *Eurooppalaisen tieteen kriisi ja tran-
sendentaalinen fenomenologia*. Husserl on huolissaan
siitä, että länsimainen tiede on katkaissut
napanuoransa ja vieraantunut inhimillisestä to-
dellisuudesta, siitä ”elämismaailmasta”, jossa me
luinemme ja lihoinemme tosiasiallisesti elämme.
Husserl esittää, että tiede ja tuo tieteistä ehkä
abstraktisin, geometria on kuitenkin saanut al-
kunsa käytännön todellisuudesta. Se on noussut
maanmittaamisen ja rakentamisen käytännöistä,
eikä ole pudonnut eteemme valmiiksi muotoiltu-
na platonisten ideoiden taivaalta. Aikojen kulu-
essa geometria on Husserlin mukaan irtautunut
ja itsenäistynyt tästä alkuperästään, unohtanut
tyystin juurensa ja kuivettunut abstraktiksi ja
muodolliseksi tieteeksi. Tällä tavoin koko asetel-
ma on kääntynyt ylösalaisin, eikä geometria ole
enää aikoihin myötäillyt maallisia mallejaan
vaan alkanut ylhäältäpäin määrätä niitä ja aset-
taa niille vaatimuksiaan. Teknologian välityksel-
lä nuo jäykät geometriset muodot muokkaavat
maallisia esineitä ja viime kädessä koko inhimil-
listä todellisuutta kyselemättä ja kuuntelematta
tuon todellisuuden omaa mielipidettä.

Lahtinen ottaa pääesimerkiksi arkkitehtuurin
ja rakentamisen, onhan geometrisella ajattelulla
päärooli asuntojen ja muiden rakennusten suun-
nitelussa. Lahtinen toteaa, että silloin kun geo-
metria ei vielä ollut irtautunut maallisesta perus-
tastaan, rakentaminen ja suunnittelu versoivat
siitä ”elämismaailmasta”, jossa näitä rakennuk-
sia asuttavat ihmisetkin elivät. Mutta vieraantu-
misen tapahduttua ja sen nyt saavutettua huip-
puna, rakennukset suunnitellaan aivan toisessa
todellisuudessa kuin missä niissä asuvat ihmiset
liikkuvat.

”Orgaaninen intellektuelli”

Lopuksi Lahtinen laajentaa tätä näkemystä ”elä-
mismaailman” ja siitä etäännyneiden järjestelmi-
en ja instituutioiden välisestä suhteesta. Hän to-
teaa, että esimerkiksi poliittiset päätökset perin
harvoin lähtevät kansalaisten ”elämismaailmois-
ta”, vaan ne laaditaan tavallisesti kaukana ja kor-
kealla eliitin taivasmaailmassa ja yksioikoisesti ja
teknisesti upotetaan näihin ”elämismaailmoi-
hin”. Esimerkiksi jatkuvasti hektisemmäksi käy-
vän elämänrytmien vuoksi tolaltaan menneitä ih-
misiä ei nähdä henkisistä ja psyykkisistä kriiseis-
tä kärsivinä inhimillisinä olentoina, vaan jonkin-
laisena teknisenä ongelmana.

Lahtinen peräänkuuluttaakin Gramsciin viita-
ten ”orgaanisia intellektuelleja”, jotka eivät tyy-
dy myötäilemään vallanpitäjien itsekkäitä intres-
sejä, vaan uskaltavat asettua välittömän ja suoran
demokratian asian ajajiksi, pyrkivät kuromaan
umpeen ”elämismaailman” ja politiikan välistä
railoa ja ovat näin sananmukaisesti kansanedus-
tajia, eivätkä vain taloudellisten mahtien nöyriä
juoksupoikia.

Lahtinen itse toimii tällä kirjallaan hyvänä esi-
merkkinä ”orgaanisesta intellektuellista”, ja teos
todellakin puhuttelee, ei vain ammattifilosofeja,
vaan myös sivistyneitä maallikkoja. Ja tekstiin
pääsevät helposti sisälle myöskin nuo usein
muuten filosofisesta ajattelusta etäällä olevat po-
liitikotkin.

*Kirjoittaja on filosofian opiskelija Helsingin yliopistos-
sa.*